

Ur *Fjärde internationalen* 4/74.

Ernest Mandel

Krisen i den gemensamma marknaden

Än en gång genomgår Gemensamma Marknaden (EG) en allvarlig kris, förmodligen den allvarligaste sedan starten. Den har nu senast fått sitt uttryck i det misslyckade försöket att få de nio medlemsländernas valutor att "flyta gemensamt"¹, i den brittiska regeringens beslut att kräva nya förhandlingar om villkoren för det brittiska medlemskapet och i de danska och italienska besluten att upphäva rätten till fri och obegränsad import av varor från EG-länderna. Tidigare framträdde denna kris på ett mycket dramatiskt sätt genom de nio regeringarnas oförmåga att enas om en gemensam linje inför "oljekrisen" och att förhandla fram en gemensam överenskommelse med de oljeproducerande länderna.

För att förstå orsakerna till denna kris måste man till att börja med förstå Gemensamma Marknadens verkliga natur. EG är en bastard, en övergångsform för nio imperialistländers ekonomiska integration (till att börja med var det bara sex). Dessa länder beslöt att tillåta obegränsad varucirkulation och fria kapitalrörelser inom det gemensamma territoriet. Men de skapade varken en gemensam borgerlig stat och regering eller en gemensam valuta.

De institutioner EG begåvades med är pseudostatliga institutioner, ledda av en "kommission" med enbart konsultativ makt utom vad som gäller kapital- och varucirkulation i snäv mening. Det är "ministerrådet", som har den verkliga makten. Men i själva verket saknar även denna grupp maktmedel att tvinga på en motspänstig medlemsregering sina beslut.

Gemensamma Marknadens övergångskaraktär svarar mot det ekonomiska fenomen den är ett uttryck för på en institutionell politisk nivå, nämligen den successiva internationaliseringen av storkapitalets tillgångar. Under de senaste tjugo åren har den europeiska kapitalsammanflätningen gradvis ökat och breddats. Industrigrupper har bildats, vars tillgångar inte längre tillhör en "nationell" europeisk bourgeoisie, utan flera och där ingen nationell gruppering intar en dominerande position (Dunlop-Pirelli och Agfa-Gevaert är två exempel).

Men även om denna process otvivelaktigt fortsätter, så har den långt ifrån nått en punkt, där den inte längre går att hejda eller bromsas upp. Den har misslyckats i några fall, till exempel i bilindustrin med projektet Fiat-Citroen. Denna nya europeiska jättekoncern upplöstes. Sammanflättningsprocessen har i andra fall lett till att en enda, kontrollerande "nationell" kapitalgrupp absorberat ett antal företag. Den tyska Hoechst Farben-trustens uppslukande av den franska läkemedelsfirman Ruessell-Uclaf är ett exempel på detta. I de flesta industri-branscher fortsätter nationella monopolföretag att utveckla ett europeiskt samarbete i stället för att satsa på sammanslagningar.

Kapitalets internationalisering inom EG började alltså passera det "nationellt" monopolistiska stadiet, och det är ingen tvekan om att amerikanska, japanska och europeiska multinationella företag har skaffat sig en maktposition. Men denna internationalisering har ännu inte nått så långt att de "nationella" kapitalistgrupperna förlorat allt inflytande och all handlingsförmåga. Kampen mellan de grupper som kräver en gemensam borgerlig stat i europeisk skala och de som fortfarande är knutna till en av staterna är fortfarande långt ifrån avgjord. Detta utgör grunden för en förståelse av den nuvarande krisen i EG.

---

¹ Valutakurserna är f.n. "flytande", dvs de regleras av marknadskrafterna. Tanken var att EG-valutorna sinsemellan skulle växlas i fasta växelkurser, men "flyta" i förhållande till övriga valutor. De skulle alltså fungera som en valuta på valutabörserna. Ö.A.

Gemensamma Marknaden är en övernationell institution som saknar verklig statlig makt just i en tid där staten blivit ett oundgängligt instrument inte bara för att upprätthålla kapitalets sociala och politiska makt, utan även för att möjliggöra kapitalets realisering och utvidgade reproduktion. Vi har alltid förutsagt att en sådan institutions grundläggande motsättningar skulle visa sig så snart en allmän recession drabbade det kapitalistiska Europa. Den borgerliga statens ingripande i det ekonomiska livet blir avgörande för systemets fortbestånd just vid en allvarlig ekonomisk recession.

Storkapitalet i de olika EG-staterna ställs då inför klara alternativ. Antingen måste det skapa en europeisk stat som är kapabel att arbeta fram en krisbekämpande politik i europeisk skala eller så måste de förlita sig till en nationell antikrispolitik. I båda fallen ställs Gemensamma Marknaden åt sidan.

I det första fallet ersätts den av en federal kapitalistisk stat som omfattar alla länder beredda att ta ett sådant steg. En sådan stat måste ha en enhetlig valuta, en regering, en enhetlig sysselsättningspolitik, en budget och en enhetlig skattepolitik. I det andra fallet innebär en återgång till protektionism i flera nationella stater att den bryts sönder.

Det är uppenbart att de europeiska multinationella företagen kräver att en europeisk stat skapas som svar på en allvarlig ekonomisk recession. Detta av den enkla anledningen att deras intressen i "kampen mot recessionen" endast kan försvaras effektivt i en sådan skala. Och det gäller även de koncerner vars kapitaltillgångar redan kan sägas vara internationaliserade och de som fortfarande kontrolleras av en nationell borgarklass, men vars verksamhetsområde även i produktionshänseende sträcker sig långt utanför de nationella gränserna. Philips-koncernen t.ex. kan inte försvaras mot krisens effekter med åtgärder som den holländska regeringen vidtar inom landet. En effektiv "krisbekämpningspolitik" för en sådan koncern är en politik som åtminstone omfattar alla de nio medlemsländerna i EG.

Med frånvaron av en verklig regering och en verklig stat omfattande alla nio länderna, är det lika uppenbart att ju allvarligare den ekonomiska situationen är, ju mer tvingas varje enskilt lands borgarklass förlita sig till en krisbekämpning i rent nationell skala. Det val som bourgeoisin ställs inför blir i själva verket antingen att vidta åtgärder i nationell skala eller inte vidta några åtgärder alls. Det är otänkbart att någon borgarklass förblir passiv inför en kraftigt ökad arbetslöshet och en djup recession med de styrkeförhållanden som existerar mellan arbete och kapital i Västeuropa idag. En sådan passivitet kunde provocera fram en social och revolutionär kris med mycket allvarliga konsekvenser för det kapitalistiska systemets fortbestånd.

Vi har därför alltid förutspått att Gemensamma Marknaden inte skulle klara en djup ekonomisk recession, om den inte innan dess lyckats omforma sig själv till en verklig europeisk regering.

Krisen - en produkt av recessionen

De senaste sex månadernas händelser bekräftar denna analys. I de flesta imperialistiska länder är lågkonjunkturen redan ett faktum. I USA är den redan allvarlig (bruttonationalprodukten har sjunkit med sex procent på fem månader), i Storbritannien, Italien och Japan har den just börjat. Västtyskland befinner sig just på gränsen, medan Frankrike är det enda stora imperialistland som ännu inte drabbats.

Arbetslösheten stiger i alla imperialistiska länder. Den kommande vintern kommer vi förmodligen få se den tidigare rekordsiffran för dessa länder (10 miljoner) passerad med god marginal. 15 miljoner arbetslösa är ingen orealistisk siffra.

Under sådana omständigheter är det oundvikligt att borgarna satsar på en nationell krisbekämpningspolitik, dvs vidtar protektionistiska åtgärder. Det är just vad Italien och Danmark gjort. Dessa länders regeringar införde inte bara importbegränsningar i allmänhet, utan i synnerhet på varor från gemensamma marknaden.

Det försäkras ibland att krisen är ”exceptionell” och att den bara är ett uttryck för en tillfällig ”olyckshändelse” i form av ”oljekrisen”. Det påstås att denna skapat ett betydande underskott i betalningsbalansen i flera länder (speciellt Storbritannien, Italien och Frankrike).

Argumentet är ofullständigt och endast skenbart riktigt. I verkligheten kompenseras underskottet i betalningsbalansen för vissa EG-länder mer än väl av det uppseendeväckande stora västtyska överskottet. Benelux-länderna kan också (än så länge) glädjas åt ett icke obetydligt överskott. Den verkliga naturen hos ”krisen för betalningsbalanserna” framträder alltså i ett helt annorlunda sken. De italienska, danska och brittiska regeringarna har alltså tvingats ta till protektionistiska åtgärder därför att länderna med överskott vägrat slå ihop (helt eller delvis) alla EG-ländernas bytesreserver till en pott. Men en sådan sammanslagning är otänkbar utan en gemensam valuta, gemensam ekonomisk, skatte- och sysselsättningspolitik, dvs utan gemensam regering och stat.

Det europeiska storkapitalets dilemma är speciellt slående vad gäller den västtyska imperialismen, idag den mest stabila och rika av alla. Västtyskland har haft den lägsta inflationen, den snabbaste exportökningen, det största överskottet i betalningsbalansen och den lägsta arbetslösheten av alla imperialistländer (även om arbetslösheten ökat kraftigt sedan 70-72). När Helmut Schmidt efterträdde Willy Brandt som socialdemokratisk kansler, betonade de flesta kommentatorerna den nya regeringens ”atlantinriktning” jämfört med föregångarens ”europeiska inriktning”. Men inom ett par veckor - efter Schmidts möte med den nye franske presidenten Giscard d'Estaing - var man tvungen att omvärdera detta.

Det tyska storkapitalet har att välja på två onda ting, och har uppenbarligen problem att bestämma sig för vilket som är det minst onda. Om de väljer en ny EG-satsning måste de både kompensera underskotten i betalningsbalanserna och absorbera effekterna av den accelererade inflationen i tre av de stora kompanjonländerna - Frankrike, Italien och Storbritannien. Man skulle vara tvungen att köpa Gemensamma Marknadens hälsa och konsolidering dyrt. Den franska bourgeoisins gamla slagord från Poincares och Clemenceaus tid ”låt Fritz betala” - skulle bli verklighet. Och detta trots att det denna gång inte finns någon politisk eller militär makt som kan backa upp kravet.

Om Helmut Schmidt beslutar att inte betala denna räkning, som han proklamerade vid sin kanslerinstallation, blir konsekvenserna för Bonn knappast mindre förödande. De protektionistiska åtgärderna hotar då att sprida sig från Italien och Danmark till Frankrike och Storbritannien och sedan vidare. De samlade effekterna av en sådan utveckling skulle innebära ett avgörande slag mot den enda grundstenen i den västtyska kapitalismens ”framgång”, nämligen utvidgad export (försäljningen av konsumtionsvaror på hemmamarknaden sjunker redan).

Förbundsrepublikens kompanjoner lyckas säkert ”exportera” recessionen till Västtyskland om Västtyskland vägrar att exportera sina valutareserver till dem. Och den recessionen skulle skapa en allvarlig social kris. Frestelsen och trycket för att öppna slussarna för kreditinflationen och på detta sätt komma tillrätta med krisen skulle då bli oemotståndligt. Men en sådan inflation skulle vända överskottet i betalningsbalansen till ett underskott och de existerande reserverna strömma ut. Där ligger dilemmat.

Statens roll i den imperialistiska konkurrensen

Några kanske anser att denna analys är en eftergift åt Kautskys myt om "superimperialismen". När vi hävdar att flera imperialistmakter kan genomföra en "fredlig" sammanslagning utan att den ena stukar den andra, som den tyska imperialismen försökte under världskriget och den franska och brittiska under perioderna efter, hävdar vi då inte att de mellanimperialistiska motsättningarna kan lösas fredligt istället för att skärpas? De som förkastar vår analys på denna grund, tänker i själva verket schematiskt och ihåligt och befinner sig så långt ifrån en dialektisk förståelse av den objektiva verkligheten som det är möjligt. Mot Kautsky ställde Lenin tesen om tilltagande i stället för avtagande imperialistiska motsättningar som helhet betraktat och inte tesen att motsättningarna mellan var och en av imperialistländerna ständigt måste öka. Vi anser att Lenins tes förblir korrekt och att den bekräftas av det som händer nu. I själva verket så ökar motsättningarna inom imperialismen snarare än att minska, vilket motsäger teorin om superimperialismen och även teorin att den nordamerikanska "superimperialismen" genom sin tyngd skulle krossa alla konkurrenter och förvandla dem till blott och bart satelliter.

Lenin förfäktade aldrig teorin att konkurrensen mellan ett antal ungefär lika starka imperialistmakter ständigt skulle fortsätta. Han såg själv två stora imperialistmakter elimineras under sin livstid - Tsarryssland av Oktoberrevolutionen och Österrike-Ungern genom nederlaget 1918. Att "på grund av den ständigt intensifierade konkurrensen mellan imperialistländerna" hävda omöjligheten av en sammanslagning av ett visst antal imperialistiska stater vore att missa det faktum att en sådan sammanslagning kan provoceras fram just av denna intensifierade konkurrens.

Låt oss titta på exemplet oljekrisen". Den provocerade fram en allmän jakt från världens stora koncerner, inte bara på olje- och uranfyndigheter, utan också på andra råvarukällor. Det sätt på vilket de olika regeringarna manövrerade och fortfarande manövrerar för att hjälpa "sina" koncerner bekräftar slående än en gång den leninistiska teorin om imperialismen och staten. Men det är uppenbart att ju starkare en stat är politiskt, militärt och ekonomiskt, ju bättre lyckas den i sitt uppsåt. Visserligen är det sant att Västtyskland är en ekonomiskt stark stat och Frankrike, Storbritannien och Italien medelstarka ekonomiskt sett, men var för sig är de politiskt svaga och militärt nästan obefintliga stater. Även om Japan militärt också är mycket svagt, så kompenseras dock detta delvis av en stor politisk maktkoncentration och därmed en förmåga att manövrera och att fatta snabba beslut. Det dröjde heller inte länge förrän allt detta gav utslag. Under den vilda jakten på råvaror mellan oktober 73 och april 74 lyckades de amerikanska och japanska företagen betydligt bättre än de europeiska.

Med dessa fakta som bakgrund kan den teoretiska diskussionen bättre förstås. Man hittar inte "revisionismen" hos oss, utan bland dem som förkastar våra teser om den europeiska kapital-sammanflätningen. De påstår i realiteten att de stora europeiska koncernerna inte kan (eller ännu värre - inte vill) försvara sina intressen genom att använda de statliga verktyg som lämpar sig för ändamålet. Och vad innebär detta om inte just påståendet att dessa bolag är helt behärskade av amerikanska intressen, dvs teorin om ultraimperialismen (eller dess "superimperialistiska" variant).

Vi hävdar däremot att motsättningarna mellan de amerikanska japanska och europeiska koncernerna blir allt bittrare. Därav kommer den långsiktiga tendensen till europeisk kapital-sammanflätning och skapandet av en europeisk imperialistisk statsbildning. Det är det vapen de europeiska koncernerna behöver för att lyckas hävda sig i denna intensifierade konkurrens.

Vi gör heller inga eftergifter till myten om "bundenhet till territoriet". Det finns de som polemiserar mot vår ståndpunkt utifrån abstraktionen om "företag etablerade på Frankrikes, Västtysklands etc territorium". De glömmer att oförsonliga motsättningar utvecklats mellan

de europeiska koncernerna och deras amerikanska motparter och att den borgerliga staten inte kan förbli neutral – eller ”medla” – i dessa konflikter.

Oavsett hur effektivt det sker så måste den borgerliga staten antingen försvara de europeiska koncernerna, dvs Philips, Siemens, ICI, Hoechst, Bayer, Pechiney, Saint-Gobain, Fiat, Shell, BP, Thyssen, Daimler Benz etc och de sektorer av finanskapitalet som stödjer dem – i så fall ställs frågan om vilken typ av statlig institution som är effektivast i denna hårdnande konkurrens. Eller så förnekar man att dessa grupper antingen vill eller kan förse sig med en statsbildning för att försvara sig mot USA-imperialismen. (Argumentet är svagt och kan inte verifieras av reella bevis). De som hävdar detta hamnar, vare sig de är medvetna om det eller ej, i Kautskys teori om ultraimperialismen som enar alla koncerner och krossar de som opponerar sig.

Den europeiska kapitalsammanflätningen fortsätter

För att kunna bedöma Gemensamma Marknadens framtid är det alltså nödvändigt att frigöra sig från all ytlig och kortsiktig impressionism. Man måste se den långsiktiga tendensen på den ekonomiska, sociala och politiska nivån, liksom de inre motsättningarna i dessa. Lika fel som det förut var att slå fast att EG:s ekonomiska integration var utan återvändo, lika fel vore det att nu snabbt dra slutsatsen att Gemensamma Marknaden befinner sig i upplösning eller redan är död.

Trots misslyckandet med sammanslagningen Fiat-Citroen (vilket f.ö. ställer frågan om en sammanslagning Citroen-Renault eller Citroen-Ford, eftersom de europeiska bilkoncernerna inte tycks klara den nuvarande krisen inom bilindustrin på egen hand), och trots EG-institutionernas kris, fortsätter den europeiska kapitalsammanflätningen. Den europeiska storfinansens är inte passiv in-för de borgerliga regeringarnas maktlöshet och impotensen hos ”gemenskapens” institutioner. Nästan allt vad den företar sig pekar mot ökad kapitalintegration.

”Energikrisen” skapade således en ny europeisk finanskoncern att läggas till de många finansbankgrupper som blivit till det senaste decenniet. Banque de Paris et Pays-Bas, Societe Generale, Schweizerische Kreditanstalt, Midland Banks, Amsterdam-Rotterdam Bank och den belgiska Societe Generale de Banque startade Finerg, vars uppgift är att underlätta finansieringen av stora investeringsprojekt på energiområdet: byggandet av kärnkraftverk, oljeprospektering i Nordsjön, forskning efter nya energikällor etc. Projektet understryker än en gång den långsiktiga ekonomiska logiken som ligger bakom de europeiska kapitalsammanflätningen. Nämligen att även de starkaste ”nationella” koncernerna inte kan skaffa fram tillräckligt med kapital för att starta några av de teknologiskt avancerade projekt som krävs för att konkurrensen med den amerikanska och japanska imperialismen inte ska vara på förhand avgjord.

Under förhandlingarna med de halvkoloniala länderna och med de byråkratiserade arbetarstaterna kräver de stora europeiska monopolen högljutt tillräckligt ”europeiskt” statligt stöd för att de ska kunna komma med tillräckligt bra bud. Medan den amerikanska diplomatin breddat vägen för Rockefeller-koncernens spektakulära återkomst till den egyptiska marknaden, har den europeiska diplomatin otvivelaktligen haft en del framgångar i Sovjetunionen, Nordafrika (stål, bilar, naturgas), det svarta Afrika och Brasilien. Tävlingen är långt ifrån avgjord. Gemensamma Marknadens framtid beror mer än någonsin på hur en kamp mellan levande ekonomiska, sociala och politiska krafter utvecklas. Dvs den beror på verkliga styrkeförhållanden och inte på någon förutbestämd ”järnlag”.

Kapitalets intressen är inte arbetarnas

I dessa intressekonflikter måste arbetarklassen och arbetarrörelsen framför allt behålla sin politiska självständighet och inte identifiera sig med någon av de kämpande borgerliga grupperna. Värken ”de nationella intressena.” eller ”det europeiska idealet” är något annat än en avledningsmanöver från de olika kapitalistgrupperna, för att arbetarna ska hindras från att resolut försvara sina egna intressen mot storkapitalets.

De som kämpar mot den europeiska kapitalsammanflätningen och skapandet av en europeisk statsbildning i den ”nationella självständighetens” namn, dvs en självständighet för existerande borgarstater, de identifierar sig med konservativa och bakåtsträvande kapitalistiska krafter. Krafter som inte kan försvara sina intressen på annat sätt än genom att reducera arbetarklassens köpkraft och levnadsstandard (genom en åtstramnings-, deflations- och protektionistisk politik). De som för fram parollen om ett ”europeiskt svar” på den ”amerikanska utmaningen” för att ”hejda de multinationella företagens härjningar” stöder i själva verket europeiska multinationella företag mot amerikanska. Arbetarklassen har inget intresse av att den egna klassfienden stärks. Det finns heller ingen grund för tron att europeiska koncerner skulle vara mer ”liberala” eller ”reformistiska” än de ”nationella” koncerner som finns idag.

Gemensamma Marknadens kris uttrycker på sitt eget sätt oförenligheten mellan den fortsatta expansionen av produktivkrafterna och den kvardröjande borgerliga nationalstaten. Vi för fram den enda historiska lösningen på denna motsättning – Europas Förenade Socialistiska Stater. För att nå dit är det nödvändigt att förbereda arbetarklassen på att utnyttja varje avgörande försvagning av dess egen borgarklass, på varje häftig förrevolutionär kris med ett perspektiv mot erövrandet av makten. Den socialistiska revolutionen kan fortfarande startas i ett enskilt land. På grund av klasskrafternas ojämna utveckling och på grund av statens och den repressiva apparatens fortfarande nationella karaktär, är det för tillfället i själva verket endast möjligt att starta en socialistisk revolution i nationell skala.

Kapitalets ökade internationalisering ställer emellertid samtidigt de europeiska arbetarna och arbetarorganisationerna inför den stora uppgiften att organisera upp ett ömsesidigt samarbete, utveckla allianser och genomföra aktioner i europeisk skala. Och detta till och med för att driva elementära krav på den ekonomiska nivån. På grund av detta växer bilden av en internationell klasskamp sakta men säkert fram hos kapitalets internationella organisationer. Revolutionärerna kan inte bara delta i denna internationella klasskamp. De måste vara de mest tydliga och energiska förkämparna på detta plan. De måste ta initiativ till samarbete och kontakter mellan fabriksdelegater och fackföreningsmilitanter, som är anställda i samma multinationella företag eller i samma industribransch i olika europeiska länder.

Kombinationen av dessa båda fenomen - revolutionära kriser som bryter ut i nationell skala och en gradvis expanderande internationell arbetarkamp - drar med sig en utveckling av en mer samtidig revolutionär kris i europeisk skala som kommer att vara överlägsen perioderna 1917-20, 1934-38 eller 1944-47. Detta gör programmet för ett Europas Förenade Socialistiska Stater inte bara objektivt nödvändigt, utan även praktiskt genomförbart. Denna målsättning kommer i ökande grad att bli trovärdig först för det breda avantgardet, sedan för de arbetande massorna som helhet.

Ernest Mandel

20 juni 1974